

ANDERS ARFWEDSON:

Akademiker – upp till debatt!

Varför deltagar så få akademiska lärare i samhällsdebatten? Har den mångåriga bristande uppskattningen från samhällets och de tongivandes sida av de intellektuellas insatser givit till resultat att det kvalificerade tänkandet lagts i träda, frågar förre statssekreteraren i

Utbildningsdepartementet, Anders Arfwedson. Han riktar en flammande appell till lärarna inom universitet och högskolor att uppmärksamt följa samhällsutvecklingen och med utgångspunkt från sin forskning och undervisning bidra till en kritisk debatt. Samhällsdebatten domineras nu av politiker och andra företrädare för organiserade intressen. Om nivån på debatten skall kunna höjas måste intellektuellt skärpta och politiskt fristående akademiska lärare oftare delta i den offentliga debatten.

När vi för några år sedan fick den länge förberedda och av få medborgare efterlängta högskolereformen, fick vi också för första gången en högskolelag. Det är en lag som delvis består av allmänna hållna paragrafer, som det inte går att döma efter, utan som snarare har karaktär av allmänna riktlinjer. Bland nyheterna märktes en föreskrift om att högskolans lärare skall vara skyldiga att "popularisera" och till en större allmänhet sprida kunskap om sin vetenskapliga verksamhet.

Jag hör till dem som ogillar lagar som uttrycker allmänt hållna önskemål (oavsett om önskemålen är vällovliga i sig). Lagar bör vara skrivna så att det står klart vad som fordras för att lagens krav skall anses uppfyllda, respektive vad som är att anse som lagbrott. Annars blir det med lagar som med s k vallöften, dvs att ingen tar dem på allvar. Jag tror inte att lagen om skyldigheten att popularisera sin vetenskap inneburit någon förändring av verkligheten.

Men då vi nu ändå har lagar som skall vara moraliskt, om också inte juridiskt, förpliktande, så skulle jag vilja utöka högskolelagen med en ny och viktigare paragraf, så lydande: "Lärare inom högskolan skall uppmärksamt följa samhällsutvecklingen och med utgångspunkt från sin forskning och undervisning bidra till en kritisk debatt." På det hela taget fullgörs nämligen inte denna viktiga funktion av Sveriges universitetslärare.

Är då detta påstående riktigt? Var det måne bättre förr? Är situationen en annan i andra jämförbara länder?

Jag kan inte bevisa det, eftersom det skulle kräva omfattande jämförande studier. Jag kan bara säga att jag upplever

det så. Det saknas alldeles påtagligt starka, redbara, intellektuellt skärpta och politiskt fristående akademiska lärare i den offentliga debatten. Därav den halvdana nivån.

För någon tid sedan utkom en bok med titeln "Kulturen och friheten", en serie intervjuer gjorda av Mats Johansson med ett antal kända debattprofiler såsom Sven Delblanc, Jörn Donner, Lars Gustafsson m fl. Skulle det gå att få ihop en motsvarande samling intervjuer kring någon allmän samhällsfråga med ett antal välkända, för sin originalitet och tankeskärpa välbekanta akademiska profiler?

Ja, möjligen några stycken, ett fåtal av dem som vi ofta ser artiklar av i de största morgontidningarna. Men ett försök till inventering skulle visa oss hur få de är. Därför anser jag det ändå riktigt att hävda: Dagens universitets- och högskolelärare fullgör inte den moraliska skyldighet som de borde ha i ett kultursamhälle, nämligen att kritiskt och oväldigt granska myndigheters, företags och politiska makthavares utsagor och handlingar.

Detta är, av flera skäl, ett allvarligt förhållande.

Politikerdominerad debatt

Samhällsdebatten domineras av politiker. Alla politiker har ett begränsat handlingsutrymme genom att vara bundna av program, lojaliteter, förväntningar om ett visst förhållningssätt, tidigare ståndpunktstagande osv. Det ligger i sakens natur att en politiker icke kan vara besatt av en reservationslös sanningslidelse. Han har lidelse för vissa sanningar, men inte för andra. Alla poli-

tiker och alla politiska partier har ett antal dåliga samveten och sjuka programpunkter. Vissa av dem är rentav gemensamma för alla etablerade partier och därmed ett gemensamt intresse för dem att dölja.

Vid sidan av de politiska partierna domineras det offentliga meningsutbytet av företrädare för organiserade intressen. Praktiskt taget alla röster härrör från något slag av partsföreträdare. Undantagen utgörs av den lilla grupp av etablerade kulturpersonligheter (Delblanc, Donner m fl som redan nämnts) och enstaka röster ur den skrivkunniga allmänheten. Företrädare för den sistnämnda gruppen har dock vanligen så svårt att slå sig fram att de saknar nämnvärd betydelse för debatten. De är i regel förvisade till insändarsidorna.

Detta betyder att den offentliga debatten i allt väsentligt förs av personer, vars främsta syfte är att främja egna intressen och slå ned motståndare, inte att allsidigt utreda och klarlägga komplicerade sammanhang. Det gäller inte bara politiker och andra sk makthavare, utan i viss utsträckning också de fristående kulturpersonligheterna.

Fristående debattörer behövs

Det finns egentligen bara en grupp i samhället som kan sägas ha intresse av att *hela* sanningen på ett område blir blottlagd, och det är forskarna/universitetslärarna. Åtminstone de etablerade forskarna och universitetslärarna är i sin anställning så skyddade och så relativt fria, att de borde i högre grad kunna engagera sig i tidens mest brännande frågor.

Vad jag efterlyser är debattörer, som

på basis av sitt ämneskunnande och med sitt tränade intellekt kunde utmana *alla* parter i en pågående samhällsdebatt genom att hänsynslöst och uthålligt rannsaka de framförda teserna. Det förekommer i någon utsträckning i den ekonomiska debatten, där flera nationalekonomiprofessorer engagerat sig under de senaste åren. Men det är tunnsått på övriga områden, i varje fall om man ställer kravet på att medverkan skall baseras på opartiskhet och intellektuell redbarhet. (Jag räknar alltså inte de fall då professorer i t ex sociologi eller pedagogik bara lånar sitt namn för att ge stöd åt åsikter som råkar vara på modet.)

Varför ser då situationen ut som den gör?

För det första har nog svenska universitetslärare aldrig upplevt sig som fristående, av statsmakterna oberoende intellektuella på samma sätt som man gör i främst de anglo-sachsiska länderna. Det finns ett kvardröjande drag av karolinsk plikt moral hos universitetens lärare, en känsla av att i första hand böra motsvara statsmakternas förväntningar på lojalt undervisande och forskande. Det främjar inte den självständigt kritiska roll som jag efterlyser.

För det andra har det – delvis i kölvattnet på 1960-talets studentoroligheter, professorsmaktens nedbrytande och de förändrade levnadsvillkoren för studenterna, där många numera är bundna av triviala plikter och barnpassningsbetyg – blivit en utarmning av de intellektuella miljöerna vid universiteten. Det är i umgänget med andligen välutrustade likasinnade, i det gemensamma arbetet på att knäcka svåra problem, i nattliga postseminarier och i ädel akademisk

tävlan som intellektet tränas, som slentrianföreställningar rannsakas och argumenten skärps. Finns det kvar några sådana miljöer vid dagens universitet, och skiljer de sig principiellt från – vad skall man hugga till med – umgänget mellan byrådirektörerna vid en kafferast på Socialstyrelsen?

För det tredje tror jag att den mångåriga bristande uppskattningen från samhällets och de tongivandes sida av de intellektuellas insatser till slut givit resultat: där inga positiva förväntningar finns och där ingen intellektuell utmaning tillhandahålls, där läggs det kvalificerade tänkandet i träda. De intellektuella vid universiteten har gjort som så många andra, som inte tycker sig få fullt utlopp för sina ambitioner inom yrket: de ägnar sig åt privatlivet, åt att odla rosor, spela tvärflöjt och hjälpa sina barn att träffa de bästa taktikvalen genom gymnasieskolan.

Res publica är för de flesta ingen angelägenhet, ja knappast ens ett begrepp. Det gäller i synnerhet den yngre generationen, de som nått sina positioner under de senaste tio, femton åren. Många av dem hörde till bildstormarna och barrikadbyggarna under det stormiga 60-talet, och fick möjligen en förvriden uppfattning om vad samhällsengagemang innebär. I varje fall tycks inget ha blivit kvar som kan bidra till att berika 80-talets nyktrare och mer krävande samhällsdebatt.

Är detta en orättvis betraktelse?

Ja, kanske det. Men om jag vill hitta exempel på skärpta och vitala akademiska debattörer, så får jag ofta söka dem bland professorer emeriti. Det är inget riktigt gott tecken.